

Pandemi Döneminde İnsani Güvenlik: Demokratik ve Anti-Demokratik Yönetimler*

Hilal Zorba Bayraktar** & Hediye Şirin Ak***

Öz

Uluslararası sistemde, devletlerin en büyük amacı varlıklarını devam ettirmek olmuş, bu nedenle tehdit algıları ve güvenlik anlayışları da bu çerçevede şekillenmiştir. Soğuk Savaş sonrası devlet güvenliğini öncelikli gören anlayış yerini insani güvenliği öncelikli gören anlayışa bırakmıştır. Çin'de başlayan covid-19 salgını devlet güvenliği anlayışının yeniden öncelikli gündem maddesi olmasını pekiştirmiş ve bu doğrultuda politika üretilmesine neden olmuştur. Bu çalışmada pandemi döneminin devletlerde otoriterleşmeyi artırıp arttırmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılan bu çalışmada, bu soruya cevap verebilmek için demokratik ve anti-demokratik yönetim sistemlerine sahip olan ülkelerin pandemi dönemindeki uygulamaları incelenmiş ve politika uygulamalarında farklılıklar olup olmadığına bakılmıştır. Sonuç olarak hem demokratik hem de anti-demokratik yönetimlerin pandemi döneminde önceliği devlet güvenliğine vererek, otoriterleşme eğilimi sergilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İnsani Güvenlik, Otoriterleşme, Covid-19, Demokrasi ve Otokrasi.

Humanitarian Security in the Period of Pandemic: Democratic and Anti-Democratic Governments

Abstract

In the international system, the ultimate goals of the states have been to maintain their existence, and therefore their perceptions of threat and security have been shaped within this framework. After the Cold War, the understanding that prioritizes state security has been replaced by an understanding that prioritizes humanitarian security. The covid-19 epidemic reinforced the understanding of state security to be a priority agenda again and lead to policy production in this direction. In this study, an answer is sought to the question of whether the pandemic period increased authoritarianism in states or not. The study uses qualitative research methods, in order to answer this question, the practices of countries with democratic and anti-democratic government systems during the pandemic period are examined and it is examined whether there are differences in policy practices. As a result, it has been recognized that both democratic and anti-democratic governments have tended to become authoritarian by giving priority to state security during the pandemic period.

Keywords: Humanitarian Security, Authoritarianism, Covid-19, Democracy and Autocracy.

*Bu çalışma 19-20 Ocak 2023 tarihinde gerçekleşen II. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi "Küresel Siyaset ve Ekonomide Yeni Tehditler ve Fırsatlar"da "Pandemi, Otoriterleşme ve İnsan Güvenliği" başlığıyla özet bildiri olarak sunulmuştur.

**Öğr. Gör. Dr. | Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

hilalzorba@gmail.com | ORCID: 0000-0003-4401-2532

***Dr. Öğr. Üyesi | Çankırı Karatekin Üni., İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

hediyeshirin@karatekin.edu.tr | ORCID: 0000-0002-5629-6432

DOI:10.36484/liberal.1308349

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 28, Sayı:111, Yaz 2023, ss. 63-92.

Gönderim Tarihi: 1 Haziran 2023 | Kabul Tarihi: 19 Eylül 2023

Giriş

Soğuk Savaş süresince iki kutuplu bir yapıya sahip olan uluslararası sistem, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla çok kutuplu bir yapıya kavuşmuştur. Bu dönemde yalnızca bağımsızlığını yeni kazanan devletler değil, devlet dışında diğer aktörler de ortaya çıkmıştır. Bu durum uluslararası sistemin yapısının kökten değişmesine neden olmuştur.

Uzun yıllar ulus devletlerin hâkimiyeti altında olan uluslararası sistemde savaşlar, salgın hastalıklar, çatışmalar vb. pek çok sorun yaşanmıştır. Bu sorunların önem sırası ise dönemsel olarak değişiklik göstermektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte uluslararası sistemin devamlılığı ve refahı için en büyük tehdit ve tehlike "komünizm" ve "Sovyetler Birliği" olarak görülürken, Sovyetlerin yıkılmasıyla yeni güvenlik tehditleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece daha önceleri tehdit ve tehlike olarak kabul edilmeyen konular güvenlik alanının içerisine dâhil edilmiştir. Soğuk Savaş döneminde ulus-devletler için öncelikli konu devlet güvenliğinin sağlanması olmuş ve bunun için askeri güce gerek duyulmuştur. Ancak yeterli askeri güç yoksa da bu askeri gücün oluşturulmasını sağlayacak ekonomik güç zaruri olarak belirtilmiştir. İşte bu dönemde realist ekolünde etkisiyle devlet güvenliği temelli bir güvenlik anlayışı oluşturulmuş ve Soğuk Savaş'ın son dönemlerine kadar da bu anlayış önemini korumuştur. Küreselleşme başta olmak üzere uluslararası sistemde yaşanan pek çok olay (tehdit ve tehlike kavramlarının dönüşmeye başlaması, Sovyetler Birliği'nin çöküşü, iki kutuplu uluslararası sistemin sona ermesi ve çok kutuplu bir uluslararası sistemin ortaya çıkması, terör ve savaş kavramının değişmesi, bilgi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler vb.) devlet temelli güvenlik anlayışını değiştirerek bireyi öne çıkartan ve güvenliğin öznesini devletten insana kaydıran bir sürecin başlamasına neden olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerde eleştirel teorisyenlerinde etkisiyle, insani güvenliği sağlamak öncelikli konu olmuş bu nedenle insani güvenliği doğrudan ilgilendiren sağlık, çevre, ekonomi, siyaset vb. konu başlıkları yeni güvenlik anlayışını oluşturmuştur. Nitekim yeni güvenlik anlayışının ortaya çıkışı, daha önceki devlet temelli güvenlik anlayışının da geleneksel güvenlik anlayışı olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Burada insani güvenliğin merkeze alınması devlet güvenliğinin ihmal edildiği anlamına gelmemektedir, bilakis insan ve devlet güvenliğinin ne kadar sıkı sıkıya bağlı bir ilişki içerisinde olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Güvenlik alanında, insani güvenliği önceleyen anlayış ve bakış açısının hâkimiyeti 11 Eylül 2001 tarihine kadar devam etmiştir; ancak bu tarihten sonra uluslararası sistemde büyük bir kırılma yaşanmış ve devlet güvenliği eskisinden çok daha güçlü bir şekilde

öncelikli konu olarak karşımıza çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi bir süper gücün bile böyle bir terör saldırısını engelleyemeyişi, ulus-devletlerin kendilerini güvensiz hissetmelerine ve güvenlik politikalarını tekrar gözden geçirmelerine neden olmuştur. Daha sonra Avrupa başkentlerinde (Paris, Londra, Berlin vb.) gözlemediğimiz terör olayları da bu algının pekişmesini sağlamıştır. Özellikle radikal ve aşırı grupların devlet otoritesini hedef alan bu terör olayları, tehdit ve tehlike kavramlarında yaşanan dönüşümün de bir özeti niteliğindedir. Bu örneklerle de uyumlu olarak güvenlik öznesinin ve tehdit, tehlike durumlarının sürekli olarak bir değişim içinde olduğu söylenebilir. Nitekim 2019 yılının son aylarında Çin'de ortaya çıkan bir salgın hastalığın kısa süre içerisinde bütün dünyaya yayılması ve sonrasında yaşananlar hem sağlık alanında bir güvenlik problemi yaratmış hem de birey üzerinden dolaylı bir şekilde devlet güvenliği söz konusu olmuştur.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından "pandemi" ilan edilmesine neden olan covid-19 virüsü, uluslararası sistemde kırılma yaratan nadir olaylardan biri olarak sınıflandırılabilir. Çünkü küreselleşmenin de etkisiyle ulusal sınırların önemini yitirmeye başladığı, insan ve mal dolaşımının en üst seviyelere ulaştığı bir dönemde böyle bir salgının ortaya çıkışı ve sonrasında yaşananlar hiçbir ülkenin veya uluslararası örgütün bu duruma karşı hazırlıklı olmadığı gerçeğini acı bir şekilde göstermiştir. DSÖ'nün istatistiklerine göre Ocak 2023 tarihi itibarıyla, dünya çapında 6.716.108 kişi covid-19 virüsüne bağlı olarak hayatını kaybetmiş ve aktif vaka sayısı ise 664.097.132 kişi olarak kaydedilmiştir (<https://covid19.who.int>). Salgının ortaya çıktığı günden beri virüsün yayılımını kontrol edebilmek ve bu süreçten etkilenen insan sayısını azaltmak adına hem küresel hem de ulusal çapta birçok tedbir (maske, mesafe, sınırların kapatılması vb.) alınmıştır. Ancak virüs o kadar hızlı bir yayılım süreci izlemiştir ki, ulus-devletler çareyi ulusal ve bölgesel tedbirlerle bulabileceğini düşünmüş ve bu durum da ülkelerin içe kapanmasına neden olmuştur. Bugün gelinen noktada bireysel çarelerden çok küresel önlemlerin etkili olduğu görülmesine rağmen, neyle mücadele edildiği konusunda çok da bir fikri olmayan pek çok ülke (Türkmenistan ve Kuzey Kore gibi) için dünyaya kapalı bir toplum yaratmak geçici de olsa makul bir çözüm olarak kabul edilmiştir. Şüphesiz ki her ülkede alınan önlemler ve yapılan uygulamalar farklılık göstermiştir. Bu durumun arkasında ülkelerin farklı yönetim sistemlerine veya farklı toplumsal yapıya sahip olmasının yattığı düşünülmektedir. Covid-19 ile ilgili yapılan çalışmaların pek çoğunda pandeminin ulus-devletler üzerine etkisi ele alınarak demokrasileri nasıl etkilediği ortaya koyulmuştur (Alkan, 2020; Ansal, 2020). Bununla birlikte pandeminin uluslararası sistemde ne gibi bir değişiklik yarattığı ve pandemi sonrası yeni dünya düzeninin nasıl olacağı

hakkında (Cengiz, 2021; Koç, 2021) da çalışmalar mevcuttur. Ancak covid-19 ile ilgili çalışmaların pek çoğunun insani güvenlikle ilgili olduğu söylenebilir. Bu çalışmalarda özellikle pandemi döneminde alınan önlemlerin insani güvenliğe etkisi (Alameşe, 2021; Kodra, 2020; Lopes, 2022; Milani, 2020; Üste ve Odabaş, 2021) ortaya koyulmuştur. Literatürde ülke bazında covid-19 sürecini inceleyen örnekler (Güder, 2020; Taş, 2021) de mevcuttur. Bu çalışmalarda ülkelerin politika uygulamaları ele alınarak hem otoriterleşme durumları hem de uluslararası sisteme yansımaları analiz edilmektedir. Covid-19 ile ilgili bütün bu araştırmalardan farklı olarak bu çalışmada, pandeminin devletlerde otoriterleşmeyi artırıp artırmadığı sorusuna demokratik ve anti-demokratik devlet örnekleriyle yanıt aranmıştır. Demokratik ve anti-demokratik devletler düşünüldüğünde özellikle “otoriterleşme” konusunda bir farklılık olup olmadığı sorgulanmış ve devlet güvenliğinin mi yoksa insani güvenliğin mi öncelikli görülerek politika oluşturulduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Değerlendirmeye alınan devletler Economist’in 2022 yılı Demokrasi indeksindeki ülke sınıflandırmalarına göre seçilmiş ve incelenmiştir.

Devletlerin pandemi dönemindeki politika uygulamaları baz alınarak, otoriterleşme eğilimlerinin ve güvenlik algılarının sorgulandığı bu çalışmada, araştırma sorularına yanıt verebilmek için öncelikle güvenlik kavramının ne olduğu geleneksel ve yeni güvenlik anlayışının farklılıkları ve insani güvenlik anlayışının ortaya çıkışı hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra pandemi döneminde devletlerin güvenlik algılarından bahsedilerek, normal zamanla kıyasladığımızda kavramın nasıl bir değişim geçirdiği açıklanmıştır. Son olarak ise insani güvenlik kavramıyla otoriterleşme kavramları seçilen devletler üzerinden tartışılmış ve özellikle pandemi döneminde demokratik ve anti-demokratik ülkelerin iç ve dış politika uygulamaları örnek olarak verilmiştir. Ancak burada kavramsal olarak devlet ve yönetim sistemleriyle ilgili detaylı bir bilgi vermek, çalışmada tartıştığımız otoriterleşme-insani güvenlik ikilisinin yaşadığı mücadeleyi anlamlandırmak adına oldukça önemlidir. Nitel araştırma yöntemlerinden literatür taramasının kullanıldığı bu çalışmada, birincil ve ikincil kaynaklar yardımıyla, otoriterleşme ve insani güvenlik arasındaki ilişkinin boyutlarını tespit edebilmek için demokratik ve anti-demokratik olarak sınıflandırabileceğimiz bazı ülkeler örnek olarak incelenmiştir. Bu çalışmada örnek olarak incelenen ülkeler, pandemi döneminde yaptıkları ya da yapmadıkları uygulamalar ve izledikleri politikalar nedeniyle uluslararası kamuoyunda en çok gündem olan ülkeler olmaları dolayısıyla seçilmişlerdir. Economist’in 2022 yılı Demokrasi indeksindeki ülke sınıflandırmalarına göre demokratik (ABD, İtalya) ve anti-demokratik/otoriter (Çin, Kuzey Kore) olarak sınıflandırılan (The Economist Intelligence Unit Limited, 2023)

ülkelerin pandemi dönemindeki uygulamaları analiz edilerek, otoriterleşme eğilimlerine yönelik bir değerlendirme yapılmıştır.

Sonuç olarak, otoriter ve anti-demokratik rejimlere sahip ülkelerde pandemi sürecinin dünyanın geri kalanıyla bilgi paylaşımına kapalı bir şekilde, gizlilikle yürütüldüğü; buna karşılık demokratik rejimlerde daha şeffaf bir sürecin takip edildiği görülmüştür. Buna rağmen, demokratik ve anti-demokratik rejimlerin her ikisinde de devlet güvenliği anlayışının önceliklendirilerek insani güvenliğin ve insan haklarının ikinci plana atıldığı ve beklenenin aksine bu iki yönetim sisteminde otoriterleşme anlamında büyük farklılıklar olmadığı görülmüştür. Böylece pandemi sürecinin her iki yönetim sistemine sahip ülkelerde de otoriterleşmeyi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yeni Güvenlik Anlayışı ve İnsani Güvenlik

Güvenlik, öznel bir şekilde yaklaşılan ve kimin, nerede ve ne zaman tanımlandığına göre değişen bir kavramdır. Bu nedenle nesnel bir tanımlamasını yapmak oldukça zordur. Ancak güvenlik kavramının oluşmasını sağlayan bazı yardımcı kavramlar bulunmaktadır. Bunlar: tehdit, caydırıcılık, şiddet, çatışma, savunma ve emniyettir (Karabulut, 2015:12-20).

Türk Dil Kurumu (TDK)'nun yaptığı genel güvenlik tanımlamasına bakalım olursak; “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” anlamına geldiğini görebiliriz (<https://sozluk.gov.tr>, 2023). Literatürde güvenlik kavramını ele alan en önemli çalışmalardan biri 1952 yılında yazılan Arnold Wolfers'a ait “National Security as an Ambiguous Symbol” başlıklı çalışmadır. Bu çalışmada güvenlik kavramı; daha önce elde edilen değerlerin bir dereceye kadar korunması olarak tanımlanmıştır (Wolfers, 1952:484). Barry Buzan ise; güvenlik kavramını ihmal edilmiş ve az gelişmiş bir konsept olarak ele almış, bunun arkasında yatan bazı nedenler olduğunu savunmuştur (Buzan, 1983:7-11). Bunlar kavramın zorluğu, realist teorisyenlerin güvenlik konusuna ilgisinin eksik oluşu, politikacıların ulusal güvenliğin belirsizliğini faydalı bulması, güvenlik ve güç kavramları arasındaki belirgin örtüşme ve bu alanda çalışanların teknoloji ve politika alanındaki yeni gelişmelerle fazlasıyla meşgul olması olarak sıralanabilir. Güvenlik kavramını devlet ve toplum arasındaki ilişki üzerinden ele alan Mabee ise, devleti güvenliği sağlayıcı ana aktör olarak konumlandırmıştır (Mabee, 2003:143-145). Bütün bu farklı tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere güvenlik kavramıyla ilgili herkesin kabul ettiği ortak bir tanımlama yapmak oldukça zordur.

Güvenlik kavramının tarihsel süreç içerisinde ortaya çıktığı dönemi düşündüğümüzde ise, kavramın tanımlanmasıyla ilgili yaşanan belirsizliği burada da gözlemlemek mümkündür. Çünkü Foucault'un da belirttiği üzere güvenlik kavramı, hukuki-yasal zemin içerisinde kendiliğinden vardır ve bu nedenle belli bir zamanda ortaya çıktığı söylenemez (Foucault, 2016:9). Maslow'un (1943) "ihtiyaçlar hiyerarşisi" piramidinde de kendisine yer bulan güvenlik, insanlar için oldukça önemli bir ihtiyaçtır. Burada önemli olan nokta kimin güvenliği neyin güvenliği ve bu güvenliği kimin sağlayacağı ile ilgili sorulara verilen yanıtlardır. İşte bu sorular güvenlik kavramının öznesiyle ve güvenliği sağlayacak olan kurumla doğrudan alakalıdır. Kimin ve neyin güvenliği sorusuna uluslararası sistemde verilen yanıt uzunca bir süre "devletin güvenliği" olmuştur (Smith, 2020:47-62). Aslında insanların güvenlik ihtiyacı nedeniyle ortaya çıkan devlet, burada resmi olarak güç kullanma tekeli elinde bulunduran tek kurumdur. Bu nedenle güvenliği sağlayan aktör ve güvenliği sağlanacak olan nesne Soğuk Savaş yıllarının son dönemlerine kadar "devlet" olmuştur. Uluslararası sistemde özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde realist düşünürlerin hâkimiyeti, bugün geleneksel güvenlik anlayışı olarak adlandırdığımız sürecin yaşanmasına neden olmuştur. Geleneksel güvenlik anlayışına göre devletlerin varlığı için en büyük tehdit yine diğer devletlerdir ve bu tehditleri bertaraf edebilmek için askeri yöntemlere başvurmak gerekmektedir. Bu anlayış güvenlik kavramını oldukça dar bir alana hapsederek diğer birçok tehdidin görmezden gelinmesine neden olmuştur. Ancak Soğuk Savaş süresince dondurulan sorunlarla birlikte iki kutuplu bir yapıya sahip olan uluslararası sistemde bu görüş varlığını devam ettirebilmiştir.

Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde küreselleşmenin de etkisiyle tehdit ve tehlike kavramlarında yaşanan değişim geleneksel güvenlik anlayışının sorgulanmasına neden olmuş ve böylece eleştirel teorisyenlerin katkılarıyla "yeni güvenlik anlayışı" ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla uzunca bir dönem tehdit olarak görülen "mit" ortadan kalkmış ve ulus-devletler diğer tehditlerle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bağımsızlığını yeni kazanan devletlerle birlikte çok kutuplu bir hale gelen uluslararası sistemde, uluslararası aktörler de çoğalmıştır. Böylece artık yalnızca devlete yönelik tehditler değil; bireye, çevreye, ekonomiye vb. yönelik tehditlerle de mücadele edilmeye başlanmıştır. Ancak bu yeni tehditler sahip oldukları hibrit yapı nedeniyle yalnızca askeri güç ile başa çıkılabilecek tehditler değildir ve bunlarla mücadele için yeni yöntemler gerekmektedir. Dünyayı devletlerin gözüyle görmeyi bırakmak gerektiğini iddia eden eleştirel teoriler (Waeber, 2004:6), Aberystwyth, Paris ve Kopenhag Okullarının çalışmalarıyla güvenlik kavramının yeniden düşünülmesini sağlamıştır. Özellikle eleştirel

teorisyenlerden Barry Buzan güvenliği sektörlere (siyasi, ekonomik, çevresel, askeri ve toplumsal güvenlik) ayırarak kavramın genişlemesini ve derinleşmesini sağlamıştır (Buzan'dan aktaran Waeber, 2004:8). Eleştirel teorisyenler, birey güvenliğinden başlayarak küresel güvenliğe giden katmanlı bir yapı oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca eleştirel teoriler güvenliği “bireylerin gereksiz yapısal zorlamalardan kurtarılması (Mcdonald, 2005:299)” olarak tanımlamış ve “insani güvenlik” kavramı da işte bu dönemde güvenlik kavramının genişlemesiyle birlikte ortaya çıkmıştır.

İnsani güvenlik kavramına ilk olarak 1994 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Kalkınma raporunda rastlanılmaktadır. Burada oldukça geniş çapta bir tanımlama yapılarak, insani güvenlik kavramı kronik sorunlar ve günlük hayatta ortaya çıkan sorunlarla birlikte açıklanmaya çalışılmıştır (UNDP, 1994:23). Böylece bu iki grup içerisine giren tehlikelerden korunma hali insani güvenlik olarak belirtilmiştir. Bu raporda tanımı yapılmaya çalışılan insani güvenlik kavramı, evrensel olarak ele alınmakta ve böylece dünya üzerindeki bütün insanları ilgilendiren bir tanım ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak geniş kapsamlı bir tanım yapılarak; çevre, gıda, ekonomi, sağlık, bireysel, toplumsal ve politik güvenlik alanları da insani güvenliğin içerisine dâhil edilmiştir (UNDP, 1994:24-25). Bütün bu yeni güvenlik alanları ve tabii insani güvenliğe yönelik tehditler dünya üzerindeki bütün insanları etkileme potansiyeline sahip küresel nitelikte olgulardır. BM Kalkınma raporunda ayrıca gelecek yüzyılda insan güvenliği için potansiyel tehditler de ele alınmış ve şu şekilde sıralanmıştır (UNDP, 1994:34):

1. Ekonomik fırsatlardaki eşitsizlik,
2. Uluslararası terörizm,
3. Aşırı uluslararası göç,
4. Kontrolsüz nüfus artışı,
5. Çevresel bozulma,
6. Uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı.

Uluslararası sistemde insani güvenlik kavramının ortaya çıkması ve gelişmesine etki eden bir diğer belge 1996 tarihli Ottawa süreci ile ortaya çıkmıştır. Kanada ve Norveç'in öncülüğünü yaptığı bu süreç, kara mayınlarının insanlara verdiği zararı sonlandırmak amacı taşımakla birlikte; insani güvenlik ve koruma sorumluluğu (*responsibility to protection*) kavramları için kaynak olarak görülmektedir (Axworthy, 2016:305). Bununla birlikte insani güvenlik kavramı, NATO'nun 1999 tarihli Kosova müdahalesi ile uluslararası toplum tarafından kabul edilmişken; koruma sorumluluğu anlayışı ise 2001 yılında

Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (*International Commission on Intervention and State Sovereignty*)'nun yayınladığı “koruma sorumluluğu” adlı raporla açıklanmıştır (ICISS, 2001:11).

İnsani güvenlik kavramının ortaya çıkması hususunda bir başka önemli belge 2003 tarihli “İnsan Güvenliği Komisyon Raporu”dur. Japonya Dışişleri Bakanlığının girişimleri Dünya Bankası ve İsveç gibi pek çok aktörün katkılarıyla hazırlanan bu raporda, insani güvenlik özgürlük ve güvenlik ikilisinin dengesi üzerine kurgulanmıştır (Commissssion on Human Security, 2003: 4). Özetle, insanların güvenliklerinin özgürlüklerini koruyarak sağlanabileceği belirtilmektedir. Aynı zamanda insani güvenliğin devlet güvenliği ile olan ilişkisinin de ele alındığı bu raporda, her iki güvenlik çeşidinin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu vurgulanmıştır. Son olarak bu belgede hem geniş hem de dar anlamda tanımlanan insani güvenlik kavramı, korkulardan özgürlük (*freedom from fear*) ve isteklerden özgürlük (*freedom from want*) anlamlarına gelecek şekilde tanımlanmıştır (Commissssion on Human Security, 2003).

Güvenlik alanında görece yeni bir alan olan insani güvenlik, insan haklarıyla da oldukça yakın ilişki içerisindedir. Bu ilişkide kritik nokta özgürlük-güvenlik ikilisiyle ilgili kurulacak dengedir. Buna ek olarak yine insani güvenlik ve devlet güvenliği arasında da sıkı sıkıya bağlı bir ilişki vardır. Birinin güvenliği diğerinkini sağlarken; aynı şekilde birinin güveniksiz oluşu ötekini de güveniksiz bir konuma getirme ihtimali taşımaktadır. Bu nedenle güvenlik kavramı bütüncül bir şekilde ele alınarak, özgürlük-güvenlik dengesi kurulmalı ve böylece insan haklarının da korunması sağlanmalıdır.

Pandemi Döneminde Devletlerin Güvenlik Algısı

“Devlet”, kavramı oldukça uzun süre siyasetin ana konusunu oluşturan bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. “Devlet nedir?” sorusu, uzun yıllar boyunca sosyal bilimlerde alanında çalışan düşünürlerin aklını kurcalamış ve bu soru yanıtlanmaya çalışılmıştır.

Devleti tanımlayan her düşünür devlete kendi bakış açısına göre bir önem atfetmiş ve devleti kendi duyarlılıkları çerçevesinde tanımlamıştır. Bu nedenden dolayıdır ki, literatürde çok sayıda devlet tanımı mevcuttur. Çeşitli görüşlerin devlet tanımlamalarından ziyade devletin unsurlarını kapsayan “anlatımcı” (deskriptif) tanımlara göz atıldığında; devletin, ülke, insan topluluğu ve iktidar gibi unsurlardan meydana geldiğini söyleyebiliriz (Kapani, 2018:34). Buradan hareketle yapılan tanımlamalara bakıldığında devletin ana unsurlarından olan “insan” unsurunun devletin yegâne amacı olduğu

görülmektedir. Devlet insanlar tarafından kurgulanmış ve bizzat insan ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulmuş bir kurumdur. Bugün, 21. yüzyılda devletten bahsedildiği zaman insan hakları ve insani güvenliği hesaba katmayan bir devlet düşünülmediği de aşikârdır. Anti-demokratik devletler ise farklı bir kapsamda ayrıca değerlendirilmedi. Zira insan haklarına saygılı, insani güvenliğe önem veren, özgürlüklerin yasalarla korunduğu devletlerden bahsedildiğinde demokratik devletlerden bahsedildiği düşünülebilir.

Devlet kurum olarak siyasetin önemli bir parçası olarak zikredilebilse de gerçekte siyasetin özü devletten ziyade geniş anlamda iktidar, dar anlamda ise siyasal iktidar olarak görülebilir. Siyasal iktidarı kullanan kişi ya da kişilerin egemenliklerinin kaynağını dayandırdıkları yere göre devletin fonksiyonunun da değiştiği söylenilebilir. Egemenliğinin kaynağını gökyüzünde arayan teokratik iktidarlar bir kenara bırakılacak olursa egemenliğin kaynağını devletin beşerî unsuru olan insanda arayan siyasal iktidarlar sayesinde modern anlamda devletten bahsedilmeye başlandığını söyleyebiliriz (Kışlalı, 1993:101). Devletin içeriğine bakıldığında oldukça büyük bir kurum olduğundan bahsedilebilir. Devlet aygıtının içeriğinde, “hükümet, meclis, yargı, bürokrasi, askeriye, polis, yerel kurumlar, bölgesel vb. kurumlar yer alır. Anayasa ile sınırlandırılmış yetkiler kullanan bir siyasal iktidar ya da hükümetten söz edildiğinde; insanların hak ve özgürlüklerine saygı duyan hukukun üstünlüğünü kabul etmiş, insanı ön planda tutan bir hükümetten söz ediliyor demektir. Ancak çoğu zaman devlet-hükümet ayrımını yapmak kolay değildir. Bazen yönetilenlerin yani halkın nazarında siyasal iktidarla /hükümetle devlet arasındaki sınırlar bulanıklaşır ve her iki kavram birbiri yerine kullanılmaya başlanır. Oysa ikisinin arasında derin farklılıklar mevcuttur. Heywood’un sınıflandırdığı farklılıkları incelediğimizde otoritenin doğasına ilişkin pek çok kavramı yerine oturtmak daha kolay olacaktır (Heywood, 2011:128):

- “Devlet, hükümetten daha geniştir. Devlet, kamusal alandaki tüm kurumları ve -vatandaşlık sıfatıyla- topluluğun tüm üyelerini kapsar. Hükümet, devletin bir parçasıdır.
- Devlet devamlı, sürekli bir varlıktır. Hükümet ise geçicidir: hükümetler gelir gider ve hükümet sistemleri reforme edilir ve yeniden tanzim edilir.
- Hükümet, devlet otoritesinin işletilmesini sağlayan bir araçtır. Devlet politikasının oluşturulması ve uygulanması bakımından hükümet devletin “beyni”dir ve devletin mevcudiyetini devam ettirir.
- Devlet gayrişahsi (kişisel olmayan) bir otorite icra eder. Devletin personeli -genellikle bürokratik usullerle işe alınır ve devlet organlarının, zamanın hükümetinin ideolojik isteklerine direnmeye muktedir kılacak şekilde siyasi bakımdan nötr olmaları beklenir.

- Devlet, en azından teorik olarak, toplumun daimî çıkarlarını, yani ortak iyiliği veya genel iradeyi temsil eder. Öte yandan hükümet ise, belirli bir zamanda iktidarda olanların partizan sempatilerini temsil eder.”

Dolayısı ile devlet mekanizması ile uyumlu bir yönetim sergileyen bir hükümet ya da siyasal iktidarın hüküm sürdüğü ülkelerde demokratik bir rejimle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebilmek mümkündür. Oysa demokratik devletler kadar demokratik olmayan devletlerde dünya kamuoyunda sıklıkla gördüğümüz devlet rejimleridir. Demokratik olmayan devletler ise anti-demokratik devletler olarak anılmaktadır. “Devlet, tıpkı bir makine gibi, hem faydalı hem de zararlıdır. İnsan makinesine tamamiyle hâkim oldukça daha kuvvetli, daha hür olur, selameti artar. İnsan makinenin kontrolünü elinden kaçırdı mı, makine onun düşmanı kesilir; onu ezer, ve mahveder... (Coundenhove, 1894)”.

Haluk Alkan (2020) devleti tarihsel süreç içerisinde kendisini yeniden üretebilen bir varlık olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda Orhan Cengiz ise, covid-19 sürecinin devletleri özellikle toplumsal ihtiyaçlarla ilgili konularda değişime mecbur bıraktığını belirtmektedir (Cengiz, 2021:52). Nitekim 1990’lardan sonra daha liberal ve insani güvenliği öncelikli olarak gören bir uluslararası sistemden bahsedilirken, tıpkı 11 Eylül olaylarında olduğu gibi daha devlet merkezli bir güvenlik anlayışı uluslararası sisteme hâkim olmaya başlamıştır. Bu süreçte devletler içe kapanarak ulusüstü statükonun bozulmasına neden olmuş ve kendi ulusal sınırlarını ve vatandaşlarını korumak için daha bireysel politikalar izlemiştir (Koç, 2021:113). Buna ek olarak bazı ülkeler pandemiye bahane ederek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni askıya almış ve hatta süresiz bir şekilde olağanüstü hâl ilan etmiştir (Üste ve Odabaş, 2021:111). İnsanların eğer daha fazla güvenlik istiyorlarsa, özgürlüklerinden kendi istekleri ile vazgeçebildikleri covid-19 sürecinde neredeyse pek çok ülkede gözlemlenmiştir. Ancak temel hak ve hürriyetlerin güvenlik uğruna kısıtlanması uzun vadeli olarak sürdürülebilir bir politika değildir. Yine de ülkelerin rejim çeşitleri fark etmeksizin güvenlikleri tehdit altında olduğunda, vatandaşların devletin bekası için özgürlüklerinden vazgeçebildikleri de görülmüştür (Aydın, 2020:40).

Carlos R. S. Milani (2020), korku içindeki toplumların riskleri ve güvensizliği azaltmak uğruna otoriter rejimler tarafından sergilenen “özgürlüklerin kısıtlanması” durumunu kabul edebileceklerini belirtmiştir. Süleyman Güder (2020) ise; salgınla birlikte siyasette kamu otoritesinin etkisinin artacağı ve otoriterleşme eğilimlerinin gözlenebileceğini iddia etmektedir. Salgın sonrası ülkelerin güvenlik hiyerarşilerini gözden geçirmesi beklenen bir durumdur (Güder, 2020:199); çünkü aslında pek çok alt güvenlik alanını da içerisine

alan insani güvenlik kavramının ne kadar önemli olduğu bir kez daha görülmüştür. Başlarda insani güvenlik kavramı aslında insani kalkınma ve insan haklarıyla aynı şey olarak düşünülmüştür, ancak covid-19 insani güvenliğin bunlardan farklı yeni bir yaklaşım olduğunun ortaya konmasını sağlamıştır (Alameşe, 2021: 44).

Latif Taş, otoriter yönetimlerin covid-19'u siyasi bir fırsat olarak değerlendirdiğini düşünmektedir (2021:125). Çünkü böylece otorite güçlenecek ve otorite genişleyebilecektir. Ancak devletin güçlenmesinin mutlaka otoriterleşme anlamına gelmeyeceği ve otoriter rejimlerin de krizlerle mücadelede mutlaka makul aktör olarak görülemeyeceğini belirten çalışmalarda vardır (Ulutaş, 2020:12). Hacer Ansal çalışmasında (2020) covid-19 ile mücadelede ülkelerin yararlandığı bazı yeni teknolojilerin insanlarda endişe yarattığı ve bu teknolojiler sayesinde devletlerin otoriterleşme süreçlerinin hızlandığını belirtmektedir. Özellikle covid döneminde alınan kararlar doğrultusunda olağanüstü izleme ve gözleme politikalarının, covid sonrasında vazgeçilmesi en zor şeyler olacağı düşünülmektedir (Kodra, 2020:93). Örneğin Çin Hükümeti'nin, ülke genelinde kurduğu izleme ve gözleme üzerine kapsamlı sistem, insan haklarıyla ilgili olarak bazı temel hakların ihlaline neden olmaktadır (Ansal, 2020).

Devlet, covid-19 sürecinde uluslararası örgütlerden daha ön planda olmuş ve hem ulusal hem de küresel olarak mücadele vermiştir (Alkan, 2020:280). Nitekim covid-19 ile mücadelede bireysel çözümün mümkün olmadığı görülmüş olması, diğer ülkelerle iş birliği yapmanın oldukça önemli olduğunu ortaya koymuştur (Alameşe, 2021: 41; Güder, 2020:189). Ancak devletlerin ulusal çapta aldığı koruyucu ve kısıtlayıcı güvenlik tedbirlerinin uzunca bir süredir uygulanıyor oluşu, politikaların meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur (Üste ve Odabaş, 2021:113). Bununla birlikte hemen hemen bütün ülkelerde insan hakları ihlali yaşanmış ve bu ihlaller yine insanları korumak/insani güvenliği sağlamak adına yapılmıştır. Sonuçta, ulus-devletlerin bu dönemde Soğuk Savaş sürecinde gözlemlediğimiz güvenlik anlayışına yeniden döndüğü söylenebilir. Böylece ulusal sınırlar yeniden önem kazanırken, bu sınırları korumak adına devletin aldığı bütün önlemler kabul edilebilir bir hale gelmiştir. Nihayetinde insani güvenliğin geri plana atıldığı, bir bütün olarak devletin güvenliğini sağlamak için oluşturulan politikaların da insan hakları ihlaline neden olduğu görülmüştür. Bu durum covid-19 sürecinin devletlerin güvenlik politikalarındaki değişimin net bir şekilde görülmesini sağlamıştır.

Otoriterleşme ve İnsani Güvenlik İkilisini Tartışmak: Demokratik ve Anti-Demokratik Rejimler

“Halkın yönetimi” anlamında kullanılan “demos kratein” sözcüklerinin ilk defa M.Ö. V. yüzyılda Yunanlı tarihçi Herodot tarafından kullanıldığı düşünülmektedir (Erdoğan, 2003:232). Ama bu sadece kelime anlamıdır, somut olarak bir halk-millet iradesinden söz etmek mümkün değildir. “Demokrasilerde halk-millet iradesi olduğu söylenen şey, mecburen, belli bir konuda, halkın-milletin muayyen bir istikamette düşünmekte olan çoğunluğunun iradesidir (Yayla, 2001:32)”.

Demokrasinin birden fazla modeli mevcuttur. En önemlileri doğrudan demokrasi ve temsili demokrasidir. Doğrudan demokraside vatandaşların yönetime “doğrudan, vasıtasız ve daimî” bir şekilde katılımı söz konusudur. Doğrudan demokrasi en ideal demokrasi olarak görülmesine rağmen nüfus unsurunu göz önüne aldığımızda günümüzde uygulanması neredeyse imkansızdır. “Temsili demokrasi, liberal demokrasinin en yaygın türüdür, sınırlı ve dolaylı bir demokrasiye denk düşer (Yayla, 2004:62-64)”. Sınırlı olmasını iki maddeyle açıklamak mümkündür. Birinci olarak, halkın yönetime katılımı son derece kısıdır ve sürekli gerçekleşmez. İkinci olarak ise, siyasal iktidar anayasa ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla anayasal bir demokrasi mevcuttur, siyasal iktidar yetkilerini anayasal sınırlar içerisinde kullanmaktadır. Vatandaşlar tarafından belli bir süre boyunca kendilerini temsil etmeleri için seçilen temsilciler nedeniyle de dolaylı bir demokrasiden bahsedilebilir (Yayla, 2004:62-64). Demokrasi, çağdaş özgürlüklerin önem kazandığı bir siyasi düzeni ifade eder. Demokrasi herkes tarafından ideal olarak görülmeyle birlikte, bu tutum bazı sakıncaları da beraberinde getirmektedir. “İnsanlar bir sisteme sırf onu onayladıkları için demokratik deme eğilimindedirler (Erdoğan, 2003:231)”. Bu durumun yarattığı en büyük sorun, demokrasi ile hiçbir şekilde bağdaşmayan yönetimlerin dahi kendilerini demokrasi olarak nitelermeleri olmuştur.

Halkın kendi kendini yönetmesi olarak tanımlanan demokrasi bu yönüyle, pek çok unsurun bir arada faaliyeti sonucu işlerlik kazanmaktadır. Demokratik bir rejimin özellikleri, farklı zamanlarda ve farklı mekânlarda değişik bir yapı göstermekle birlikte bu rejimin vazgeçilmez olarak nitelendirebileceğimiz bazı unsurları vardır. Bunlardan bazıları; halk egemenliği, insan hak ve özgürlükleri, hukukun üstünlüğü, muhalefetin varlığı, çoklu denetim mekanizmaları, açık toplum, özgürlük, eşitlik, barış, çoğulculuk, kuvvetler ayrılığı ve sivil toplum örgütleri olarak sayılabilir. Bu unsurlar tek başına demokrasiyi oluşturmaz ama onların varlığı demokrasinin devamlılığı için şarttır. Bu unsurların varlığını sürdürebilmesi için ise gerekli bazı mekanizmalar vardır:

özgür ve düzenli seçimler, siyasi çoğulculuk, sivil ve siyasi özgürlükler, çoğunluk yönetimi ve çoğunluğun değişkenliği, iktisadi özgürlükler, piyasa ekonomisi ve seçilmişlerin üstünlüğü (Erdoğan, 1995:5-6; Çaha, 2020:317-325). Bu mekanizmalar aynı zamanda liberal demokrasinin kurumları olarak da adlandırılmaktadır. Temeline bireyi alan liberal demokrasi bu temelin en vazgeçilmez değeri olarak ise özgürlüğü seçmekte ve özgürlüğü insanın vazgeçilemez bireysel hakkı olarak görmektedir (Dursun, 2001:20). Erdoğan'a göre "demokrasi özgürlükle eşitliğin politik bir sentezidir." (Erdoğan, 1995:5) Bireyi, özgürlüğü ve eşitliği kendine temel değer olarak seçen liberalizmin ya da liberal demokrasinin mekanizmalarını bu bağlamda demokrasinin mekanizmaları olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Liberalizmin temelinde yer alan ve demokrasinin vazgeçilmezleri olarak nitelediğimiz kavramlardan bazılarına değinecek olursak; liberalizm-demokrasi ilişkisi daha net anlaşılacaktır. Liberalizmin temelini oluşturan "bireycilik" kolektivizmden ziyade bireyi ve bireyin iyiliğini ön plana alan bir düşünme şeklidir. Toplumun temeli bireydir ve birey toplumdaki daha gerçektir (Yayla, 2002:151). Dolayısıyla bireye sıkı bir şekilde bağlı kişilik haklarından söz edilebilecektir. Çeşitli kararlar veren, tercihlerde bulunan ve bu hakları kullanan bireydir. Toplum ve diğer çeşitli topluluklar (sınıf, millet, cemaat, ümmet) bireylerden meydana gelmektedir. Toplum bireyi ve birey haklarını aşan bir amaca sahip olamaz (Şahin, 2015:58-59). Ancak bireycilik toplumun ya da kollektif kimliklerin inkârı anlamına gelmemektedir. Bireyin kendine bağlı olan hakları ile dayatma olmaksızın kendi rızasıyla kendisi seçtiği aidiyetleri ve kimlikleri ile bir bütün olmasıdır (Erdoğan, 1995:25). Dolayısıyla insani güvenliği tartışmak demek aynı zamanda liberal demokrasiden bahsetmek demektir. Zira birey hakları insani güvenliğin de temelinde yer almaktadır.

Özgürlükten bahsettiğimiz zaman aklımıza çok sayıda anlam gelmektedir. Her ne kadar özgürlüğün anlamı konusunda bir fikir ayrılığı olsa da liberalizmin temel değerlerinden kabul edilen özgürlük bireycilik ile de sıkı bağlar içindedir (Şahin, 2015:60). Çeşitli türleri olduğundan söz edilen özgürlük temelde yine bireyin özgürlüğüdür. Bunu özgürlük türlerine bakarak anlamak mümkündür: "Pozitif özgürlük, negatif özgürlük, kişisel özgürlük, toplumsal özgürlük, iktidar olarak özgürlük, politik özgürlük, metafizik özgürlük, iç özgürlük, ekonomik özgürlük, cinsel özgürlük gibi. Hayek'e göre özgürlük bir insanın başkalarının zorlaması altında kalmaksızın davranabilmesi, hareket edebilmesidir (Yayla, 2000:22)". Hayek güvenlik kavramının alanını genişletmesinin özgürlük alanını daraltacağını ve gerçekte güvenliğin insan özgürlüğü için büyük bir tehlike oluşturduğunu düşünmektedir (Hayek, 2004: 165). Belki "insani güvenlik" anlayışının gelişmesine de bu ve benzeri düşünceler

vesile olmuştur. Nihayetinde, özgürlük ve güvenlik ihtiyacı birey için eşit derecede önemlidir. Güvenli bir ortam insanın özgürlüğünü en rahat yaşayabileceği bir ortamdır. Dolayısıyla bireyler özgürlüklerini yaşayacak güvenli ortamlara ihtiyaç duyarlar (Erdoğan, 2013: 23). Güvenli alanlar ise ancak hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ile sağlanabilir. Hayek'e göre "liberalizm devlet kuvvetinin sınırlarıyla ilgilidir, demokrasi ise kimin iktidara sahip olduğuyula (Hayek, 1999:171)". Demokrasinin genişlemesi ve bir süre sonra ortaya çıkabilecek olan "sınırsız demokrasi"nin bireysel özgürlüklerin çoğunluk lehine daralması sonucuna yol açacağı varsayımı, Platon'un çoğunluğun diktatörlüğü olarak sözünü ettiği demokrasi için; aşırı özgürlüğün köleliğe yol açacağından bahsettiğini gözlemleriz (Platon, 2020:294). Yani sınırsız özgürlük ve demokrasi insani güvenlik için arzu edilen bir şey değildir. Dolayısıyla sınırlı bir demokrasi yani Platon'un yasalı demokrasi olarak söz ettiği bir demokrasi, ancak hukukun üstünlüğünü temel alan bir toplumda var olabilecektir. Dolayısıyla demokrasinin gereklerinden biri olan hukukun üstünlüğü modern anayasacılığın da gelişmesine neden olmuştur denilebilir. Yönetimde keyfiliğin, baskının ve gayri meşru güç kullanmanın var olduğu "polis devleti"nin zıttı olan "hukuk devleti"nde devlet hukuk kuralları ile sınırlandırılmıştır. Hukuka dayalı bir devlette keyfiliğe ve baskıya yer yoktur. Hukuk devleti özgürlükleri sınırladığı yönüyle demokrasiyle bağdaşmazken vatandaşlar arasında eşitliği sağlaması ve vatandaş devlet karşısında korumasıyla birlikte demokrasinin önemli bir yönüne karşılık gelmektedir (Erdoğan, 2003:114). Anti-demokratik yönetim biçimlerinden bahsettiğimizde ise, bu saydığımız değerlerin büyük bir kısmını içerisinde barındırmayan yönetim biçimleri akla gelmektedir. Totaliter ve otoriter rejimler anti-demokratik rejimlerdir. Ancak çoğu totaliter ya da otoriter sistem anti-demokratik olduğunu kabul etmez, aslında demokrasi oldukları iddiasındadırlar. Ama burada asıl önemli nokta; demokratik olarak tabir edebileceğimiz rejimlerin de bir gün otoriter ya da totaliter rejimlere dönüşme olasılıklarının her zaman mevcut olduğudur.

Totaliter sistemler aynı isimlerindeki gibi total bir ideolojiyle toplumu kuşatırlar. Totaliter rejimin en önemli özelliği bütünleştirici bir ideolojiye sahip olmasıdır. Totaliter sistemlerde hükümet-devlet ayrımı ortadan kalkar. Devlet hükümettir, hükümet ise devlettir. Genellikle tek parti düzeninde yönetilen ülkede toplum, hâkim ideoloji üzerinden düzenlenerek dönüştürülür (Çetin, 2002:16). Totaliter devlet, devletin beşerî unsuruna yani insana en fazla müdahale eden, insanı kuşatan ve insan hayatını bütün boyutlarıyla kontrol eden bir devlettir. Sivil topluma ve sivil özgürlüklere yaşam alanı tanımayan totaliter rejim, insani özgürlükleri de kendi ideolojisi doğrultusunda kısıtlamaktan geri durmaz (Heywood, 2011:140). İnsani güvenliğin bizzat

devlet tarafından ihlal edildiği bir devlet düzeni, totaliter rejimlerde böylece ortaya çıkmış olur. Totaliter sistemler incelendiği zaman; “ideoloji, kitlesel tek parti, mobilize edici örgütler iktidarın küçük bir grupta toplanması, iktidarın barışçıl yöntemlerle yerinden ayrılmaması” gibi özelliklere bir arada rastlamak gerekliliği mevcuttur. Zaman zaman bu özellikler herhangi bir iktidarda bulunsa da tamamı bir arada bulunmadıkça totaliter bir rejimin varlığından söz edilemez (Linz, 2021:37).

Otokratik rejimlere ise tarihin pek çok döneminde rastlanmaktadır. Yunan şehir devletlerindeki tiranlardan, modern Avrupa’daki monarşilere kadar otokrasilerden bahsedebilmek mümkündür (Friedrich ve Brzezinski, 1964:7). Heywood, “üç dünya tipolojisi” sınıflandırmasında; birinci dünya olarak tanımladığı rejimleri genellikle kapitalist toplumlar olarak sınıflandırırken, ikinci dünya ülkelerini daha ziyade komünist ya da sosyalist rejimleri benimsemiş ülkeler olarak sınıflandırır. Üçüncü dünya rejimlerini ise otoriter, geleneksel, diktatörlük ya da askeri diktatörlük tarafından yönetilen rejimler olarak sınıflandırır. Otoriter sistemlerde bireysel özgürlüklerin kısıtlanması otoriterlik adına gerçekleşse de genelde bu ülkeler fakir ve gelişmemiş ülkeler olarak tanımlanmıştır (Heywood, 2011:53). Daha önce de değinildiği üzere totaliter sistemin özü ideoloji de yatmaktadır. Oysa otoriter rejimlerde ideolojik bir dayanak söz konusu değildir. Zira otoriter rejimin asıl derdi siyasi iktidarın kaybedilmemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Totaliter sistemlerde meşruluğunu ideolojiye dayandıran rejim, otoriter sistemlerde daha çeşitli meşruluk kaynakları kullanır. Bazen din, bazen halk, bazen de her ikisi birden meşruluk kaynağı olarak sunulurken halkın diğer partileri tercih etmesinin yolu bir şekilde kapatılır. Halk seçime, iktidarı yeniden onaylamak ve görev uzatmak için gider. Totaliter sistemlerde sürekli olarak ortadan kaldırılan bireysel özgürlükler, otoriter sistemlerde tamamen ortadan kalkmasa da kullanımı sınırlıdır (Çetin, 2020:289). Linz otoriterliği tanımlarken öncelikle “demokratik ve totaliter olmayan” rejimleri bu kategoriye almış (Linz’den Aktaran Linz, 2021:167) daha sonraki çalışmalarında ise totaliterlik ile otoriterlik arasındaki sınırların çok belirsiz olduğundan bahsetmiştir. Linz’e göre; totalitarizme doğru giden toplumların otoriterliği ya da totaliterlikten otoriterliğe doğru evrilen toplumların varlığı bu belirsiz sınırların oluşmasına neden olmuştur denilebilir (Linz, 2021:167). Otoriter sistemler farklı ülkelerde farklı şekillerde ortaya çıkabilirler, ancak “halka güvensizlik, bireysel hakların ifadesine ve örgütlenmesine izin verilmemesi, siyasi ve toplumsal örgütlenmelerin iktidar partisinin iznine bağlı olması” gibi belirli bir takım ortak özelliklerini saptamak mümkündür. Bu tarz otoriter rejimlerde muhalif sesler ve muhalif toplumsal hareketler bastırılırken kamuoyu ve kitle iletişim

araçları ise iktidarın tekelindedir (Çetin, 2020:289). Modern dünyada devleti düşündüğümüzde, halkın mutluluğunu ve güvenliğini sağlayan bir kurum olduğunu varsayabiliriz. Tabii bu beklentilerin karşılanacağı devletler genel olarak demokratik devletlerdir. Devlet, insanların huzuru mutluluğu ve güvenliği için gereklidir. Ama her devlet mutluluk, huzur ve güvenliği sağlamaz. Hiçbir ülke ya da hiçbir halk, devletin anti-demokratik bir rejime doğru evrilmesini arzu etmez. Fakat arzu edilmeyen bu dönüşümün gerçekleşmesi politika sahnesinde zaman zaman karşımıza çıkabilmektedir.

2019 yılının son günlerinde Çin merkezli olarak başlayan ve bir süre sonra tüm dünyaya yayılan covid-19 virüsü, DSÖ tarafından tüm dünyada pandemi ilan edilmesinin ardından ilk aşılarda bulunana kadar dünya genelinde yüksek oranda infiale yol açmıştır. Pandeminin ilk dönemlerinde tedavinin tam olarak kestirilememesi, ilaç ya da aşı gibi koruyucu ya da önleyici tedbirlerin henüz bulunamamış olması dünya genelinde devletleri çok çeşitli kararlar almaya zorlamıştır. Halkın ve ülkenin iyiliği için alınan bu kararlar zaman zaman halkta direnç yol açmış ve tepkilere neden olmuştur. Covid-19 pandemisinde devletler tarafından alınan kimi önlemler devletin insani güvenliği hiçe sayarak insan hak ve özgürlüklerini ihlal ettiği yönünde düşüncelere yol açmış ve pandemiyle beraber devletler otoriterleşiyor mu? sorusunu akıllara getirmiştir. Otoriterlikle totaliterlik arasındaki sınırların belirsizliği de düşünüldüğünde bu sorunun cevaplanması önemli görünmektedir. BM Terörle Mücadele ve İnsan Hakları Özel Raportörü Fionnuala Ní Aoláin, pandeminin sonrasında hemen olmasa da dünya genelinde bir otoriterlik salgını yaşanabileceğinden söz ederken, dünya genelinde birçok insanın hislerine tercümanlık yapıyor olduğu düşünülebilir (Aktaran Simon, 2020:104).

Pandeminin ilanına insanlar açısından bakıldığında “kıyamet ideolojisi” adı verilen distopik gelecek tasavvurlarının gerçekleştiğine dair yaygın bir inanışla birlikte gerek sosyal gerek ekonomik gerekse sağlıkla ilgili korkular yükselişe geçmiştir. Toplumda korku ve panik hâkim olurken, insanların güven hissi zedelenmiştir. Pandemiyle beraber bozulan ekonomi ve ulaşılamayan tüketim ürünleri, insanların kendilerine ve yakınlarına dair endişelerini körükleyen bir ortam yaratmıştır. Devletlerin normal dönemlerde yaptıkları hizmetler ve aldıkları kararlar pandemi ortamına uygun düşmemiş, devletler kendilerini hızlı bir değişim sürecine sokmak zorunda kalmışlardır. Bu durum ise, devletleri farklı önlemler almak zorunda bırakmıştır (Alkan, 2020:273). Dünya genelinde ilk alınan önlem maske zorunluluğu olurken, maske zorunluluğunu sokağa çıkma yasakları, seyahat kısıtlamaları vb. önlemler takip etmiştir. Alınan önlemlere uymayan vatandaşlar ise para cezasından hapis cezasına varan geniş bir yelpazede cezalandırılmışlardır. Bu süreç ise pek çok

ülkede kitlesel protestolara neden olmuştur. Aşı geliştirme çalışmaları 2020 yılının sonlarına doğru sonuç vermeye başlamış ve DSÖ tarafından acil kullanım onayı verilen ilaçlar ise sırasıyla piyasaya sürülmüştür. CoronaVac., Biontech, Sputnik V, AZD1222 ise ilk aşı örnekleri olarak ortaya çıkmıştır (<https://tr.euronews.com/2021/01/11/moderna-astrazeneca-coronavac-sputnik-v-pfizer-koronavirus-as-lar-ne-kadar-etkili>). Ancak aşuların ortaya çıkması da yine devlet eliyle insani güvenliği tehdit eden uygulamaları ortaya çıkartmıştır. Tüm dünyada güçlü bir aşı karşıtlığı lobisi oluşurken bazı ülkelerde aşı olmayan vatandaşlara uygulanan yaptırımlar otoriter devlet anlayışını tekrar gündeme getirmiştir. Aşı taraftarları aşı olmayanları kendi güvenliklerini riske atmakla suçlarken; aşı karşıtları ise devletler tarafından bireysel haklarının gasp edildiğini ileri sürmektedirler. Nihayetinde dünya genelinde ülkelerin tamamında farklı farklı önlemler alındığı görülmüştür.

Demokratik Ülke Örnekleri Olarak ABD ve İtalya

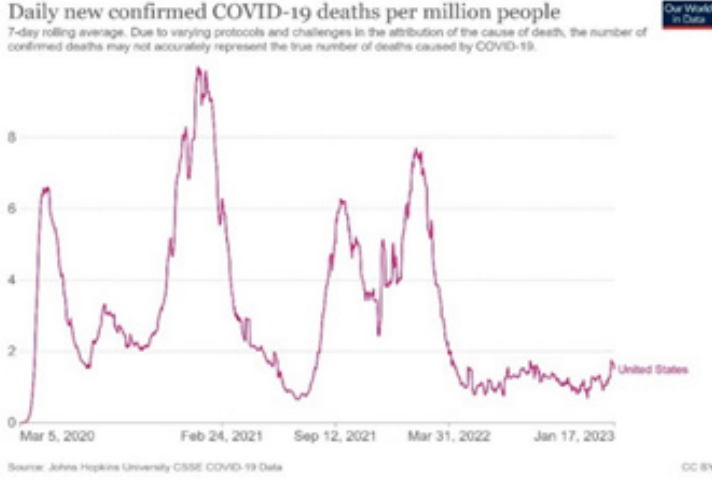
Amerika Birleşik Devletleri

ABD’de federal hükümet Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezleri (CDC) önerliğinde covid-19’a dair gönüllü önlemler alırken, eyaletler ise daha farklı önlemler almıştır. Federal hükümetin aldığı önlemlere bakıldığında (Çağlayan, 2022):

- Temaslı ya da hasta kişiler için 15 günlük gönüllü izolasyon,
- 60 yaşın üzerinde ya da kronik sağlık sorunu olanlar için yüz yüze temastan kaçınma önerisi,
- Hastalığın yoğun olduğu bölgelerden gelen yolcuların test yaptırması ve izolasyona alınması,
- Okul, restoran, spor salonu vb. yerlerin kapatılması önerisi,
- Sosyal mesafenin yakın olduğu kapalı mekânlarda maske kullanım önerisi

gibi önlemler görülmektedir. Federal hükümetin aldığı kararlara bakıldığında genel olarak öneri niteliğinde kararlar olduğunu görebilmek mümkündür. Bunun dışında ABD’de aşılama oranları incelendiğinde yaklaşık 60 milyon insanın aşılama olmadığı ve bu aşı karşıtlığını partizanlığın desteklediğini söyleyebilmek mümkündür (Hibbing, 2022:1). ABD’de federal hükümet, salgının başlamasından sonraki Haziran ve Temmuz ayında pandemiyle mücadeleyi tamamen eyalet ve yerel yönetimlere bırakarak devreden çıkmıştır. Eyaletlerde alınan kararlara bakıldığında ise en dikkat çeken uygulama, temaslıları

izlemek için Google ve Apple uygulamalarının kullanılması olarak karşımıza çıkmaktadır. CDC verilerine göre, tüm dünyadaki covid-19'a bağlı ölüm oranlarında ABD başı çekmektedir. Bütün bu sonuçlarda ABD'nin kendine özgü koşullarının etkisi elbette vardır. Ancak bizzat Başkan Trump pandemiyi ciddiye almayarak konulan yasaklara uymamıştır (Çağlayan, 2022).

Şekil 1: Amerika'da Covid-19 Kaynaklı Ölen İnsan Sayısı (OXFORD Martin School, 2023)

Trump'ın destekleyicileri de benzer bir yaklaşım göstererek aşı ve maske konusunda en fazla direnç gösteren gruplar olmuşlardır. Hibbing'e (2022:2) göre: sağ yelpazede yer alan Trump otoriter bir lider olarak görülürken, takipçileri ise "otoriteye karşı katı itaati" benimseyen bireylerden oluşmaktadır. Buna rağmen otoriteleri (CDC, Valiler, Belediye Başkanları vs.) dinlemeyerek aşı ve maske karşıtlığında bulunan ve hatta polise karşı ayaklananların da yine Trump destekçilerinden oluştuğu düşünülmektedir. Trump'ın salgını önemsememesi ve alınan önlemlere uymaması takipçilerinde de benzer bir davranış yaratırken, Trump'dan sonra gelen hükümet ve yöneticileri meşru kabul etmeme eğiliminde olan Trump'ın takipçileri otoritenin kararlarına, dolayısıyla önlemlere uymayarak, direniş sergilemektedirler. Wood ve Brumfiel'e göre; Trump'ın seçim bölgelerinde ölüm oranları Biden'ın seçim bölgelerine oranla daha yüksek seyretmektedir (Wood ve Brumfiel'den aktaran Hibbing 2022: 2).

ABD'de yaşanan hükümet değişikliği sonrasında yeni Başkan Joe Biden'ın durdurulamayan koronavirüs ölümlerinin önüne geçmek için yeni tedbirler aldığını gözlemlemek mümkündür. Biden'ın aldığı tedbirlerden en önemlisi

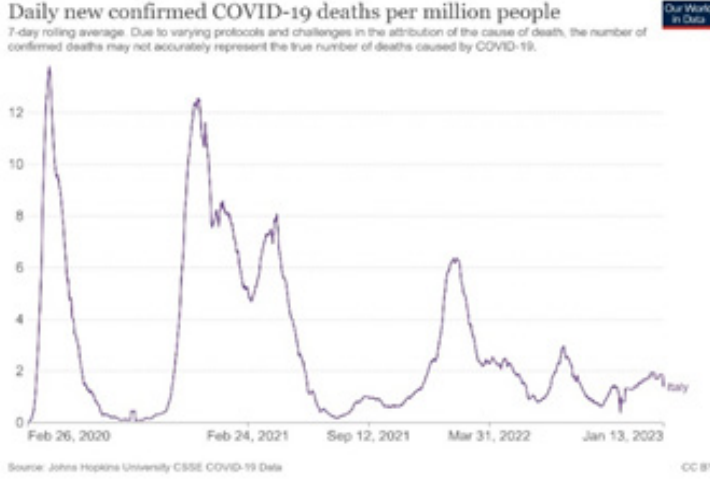
federal binalarda maske kullanımını zorunlu hale getirmesi olarak karşımıza çıkmıştır. Federal binalarda maske zorunluluğunu, uçaklarda, trenlerde ve diğer ulaşım araçlarında maske zorunluluğu izlemiş; ancak getirilen maske yasağı da vaka sayılarını azaltmaya yetmemiştir (Badger, 2021:2). Dolayısıyla Trump yönetimi önlemleri tercihe bırakırken, Biden yönetimi mecburi hale getirmeye yönelik bir strateji izlemiştir. Ancak Simon'a göre; Başkan Trump döneminde genişleyen yürütme gücü, aşınan demokrasi ve sivil özgürlükler, Trump gitse bile kısa vadede düzelmeyecektir. Trump'ın covid-19 krizini federal gelirlerin daha büyük kısmını zenginlere aktarmak için kullandığını da belirten Simon, Biden kazansa bile 2 yıl sonra hem Senato hem de Temsilciler Meclisi'ni kaybetmesinin olası olduğunu Cumhuriyetçilerin daha sert ve intikamcı şekilde döneceklerini iddia etmiştir. Dolayısıyla ABD açısından bakıldığında; Biden seçimleri kazanmış olsa da silahlı militan grupların yükselişi ve otoriterliği destekleyen Trump'ın hala etkin olması, çeşitli hava olaylarının ülkede yarattığı afet ortamı, covid-19'un sivil özgürlükleri ve demokrasiyi aşındırmış olması, genişlemiş olan yürütme gücü ve beklenen yeni bir salgın dalgası ABD için geleceğin çok da parlak olmadığını düşündürmektedir (Simon, 2020).

İtalya

Çinli iki turistin 31 Ocak 2020 tarihindeki Roma ziyaretiyle İtalya'da ortaya çıkan ilk covid-19 vakası, ilerleyen haftalarda birer ikişer artan vakalar sonucunda 22 Şubat'ta ilk ölümün görülmesiyle birlikte hızlı bir artış sürecine girmiştir (Sayan Atanur ve Ersöz, 2020:1).

Çin'den sonra yüksek vaka sayısı ile dünya gündemine giren İtalya'da, can kayıpları gün geçtikçe artmıştır. Nihayetinde artan sayılar İtalyan hükümetini sert önlemler almaya yöneltmiştir. Sağlık Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu tecrit kuralları, insani özgürlükler açısından bugüne kadar demokratik devletlerde görülmemiş uygulamalar olarak tarihe yazılmıştır. 23 Şubat tarihinde yani ilk ölümün hemen ardından "kırmızı bölgeler" kurulurken, bu bölgelerde okullar, müzeler, tiyatrolar, restoranlar ve halka açık her yer kapatılmış, temel ihtiyaçların üretimi haricinde tüm ticari faaliyetlerin yasaklandığı duyurulmuştur. Bölgeler arası seyahat de yasaklanmış olmasına rağmen; polis gücü organize olamadan, panikle halkın şehirlerarası geçişleri virüsün ülkenin tamamına yayılmasına neden olmuştur. Salgının yayılmasını önleyemeyen ve ölümlerin artmasını engelleyemeyen merkezi hükümet 11 Mart'ta yayınladığı kararname ile ulusal bir tecrit kararı olarak yasakları tüm ülke genelinde geçerli hale getirmiştir. Kararnameyle birlikte temel üretim yapmayan tüm işletmeler kapatılarak sokağa çıkma yasakları sıkılaştırılmış ve

yasaklara uymayanlar için ağır para cezaları getirilmiştir. Ulusal ve bölgesel otoritelere verilen takdir yetkisi ise demokratik bir ülke için oldukça fazla bir yetki olarak tanımlanabilecektir (Bull, 2021:151).

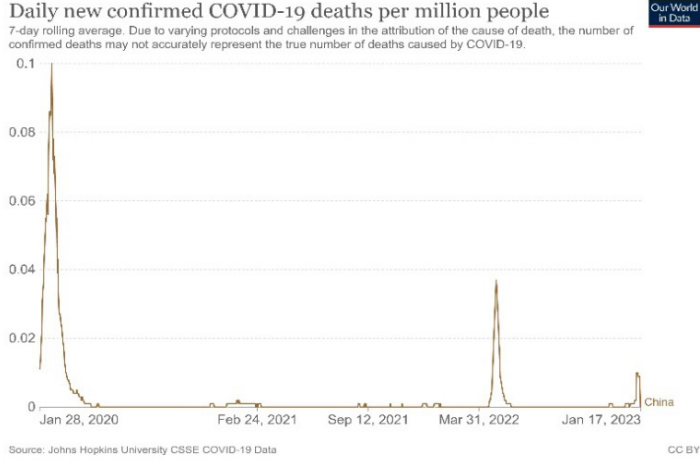
Şekil 2: İtalya'da Covid-19 Kaynaklı Ölen İnsan Sayısı (OXFORD Martin School, 2023)

İtalya'da yaşanan gelişmelerle parlamentodan hükümete önemli oranda bir yetki devri yapıldığı açıktır. Mart ayının sonunda atanan "Covid Acil Durum Özel Komiseri" olağanüstü yetkilerle donatılmıştır. Komiser pandemiyle mücadelede mesafe kaydetmiş olsa da gerek aldığı kararların etikliği gerekse sınırsız yetkileri tartışma konusu olmuştur. Bakanlıkların özerklikleri ortadan kalkarken yetkileri de kısıtlanmıştır. Parlamento adeta bypass edilirken hem parlamento hem de temsilciler meclisi haftalarca kapalı kalmıştır. Bütün bu gelişmeler ise İtalya'da "yeni bir kurumsal düzenlemeye" doğru bir gidişatın olabileceği düşüncelerini doğurmuştur (Petroni, 2020).

Anti-demokratik Ülke Örnekleri Olarak Çin ve Kuzey Kore

Çin Halk Cumhuriyeti

Covid-19 virüsünün Çin'in Wuhan kentinden tüm dünyaya yayılmasının ardından dünya genelinde gerekli önlemleri almamakla suçlanan Çin hükümeti, sayısal verileri de doğru bir şekilde açıklamayarak şeffaf olmayan bir pandemi yönetimi izlediği gerekçesiyle uzun bir süre suçlanmıştır.

Şekil 3: Çin'de Covid-19 Kaynaklı Ölen İnsan Sayısı (OXFORD Martin School, 2023)

Ancak covid-19 salgınının merkezi olan 11 milyon nüfuslu Wuhan şehrinin tamamını karantinaya alan Çin hükümeti bu iddiaları yalanlayarak, Çin bürokrasisinin güçlü yanlarını ön plana çıkararak önlemlerle salgını kontrol altına almayı başarmıştır (Zhou, 2020:474). Çin, virüsü duyurmasının ardından adeta bir seferberlik ilan ederek oldukça kapsamlı bir anti-salgın kampanyasına başlatmıştır. Gerek hükümet gerek yerel yönetimler olağanüstü önlemler alarak, virüsün yayılmasını durduklarını duyururken; 31 Mart tarihinde diğer ülkeler yeni yeni vaka açıklamaya başlamıştı (He, vd., 2020:243). Wuhan'da koronavirüs ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra organize olan hükümetin ilk anda aldığı önlemler (Sarıyıldız vd., 2021:319);

“1800’ü aşkın epidemiyoloji ekibi vakaları ve onların kontakt kurdukları kişileri takip etmekle görevlendirildi; binlerce sağlık merkezi ve/veya karantina istasyonu kuruldu; devlet memurları ev ev, kapı kapı dolaşarak hastaları evlerinde izole kalmaya zorladılar; devlet, yeni teknolojilerle iz sürmeye devam ederken aynı anda bin hastaya birden hizmet verebilecek yeni hastaneler inşa edildi ve 40 binden fazla yeni sağlık çalışanı işe alındı.”

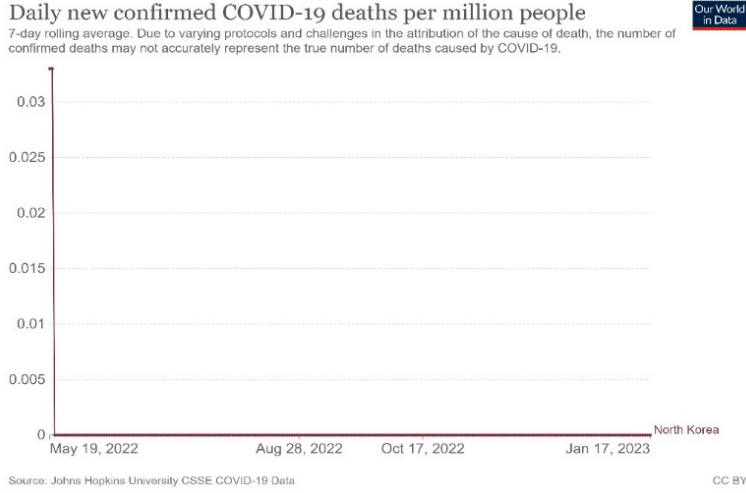
bu şekilde sayılabilir. Öte yandan Çin’de koronavirüsle mücadele için evlerin mühürlendiği, kapıların çivilendiği gibi iddialar uzun süre dünya gündeminde dolaştı. Sosyal medyada paylaşılan görüntülerde, bir evin içerisinde insanlar olmasına rağmen evin dışarıdan mühürlendiği görüldü. Buna benzer başka bir görüntüde ise bir evin kapısına, ““Bu hane Wuhan’dan geldi, temas etmeyin” yazılı afişlerin asıldığı belirtildi (<https://www.haberturk.com/cin-de-koronavirus-nedeniyle-evlerin-muhurlendigi-iddiasi-2567856>). Hızlı bir şekilde organize olan ve totaliter yapısı nedeniyle aldığı önlemleri halkın eksiksiz ve itirazsız olarak uygulamasını sağlayan Çin hükümeti vakaları

oldukça hızlı bir şekilde tek haneli rakamlara düşürmeyi başarmıştır. Bunun yanında Çin'den dünyaya yayılan koronavirüs ABD, İtalya ve İspanya'yı da yoğun bir şekilde etkisi altına almıştır. Nisan ayı sonuna doğru Çin'de vaka yayılımı durma noktasına gelirken, ABD'de 1 milyondan fazla vaka sayısı açıklanmıştır (Wei vd., 2020:76). Çin'deki covid-19 kaynaklı ölüm oranlarını gösteren şekil 3 incelendiğinde Çin'e dair ölüm oranlarının değişimini görmek mümkündür.

Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti

Salgının başlamasından yaklaşık 2 yıl sonra koronadan 6 kişinin öldüğü haberi K. Kore devlet televizyonunda yayınlanırken, 187 bin kişinin de karantinaya alındığı aynı haberle paylaşılmıştır (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61419368>).

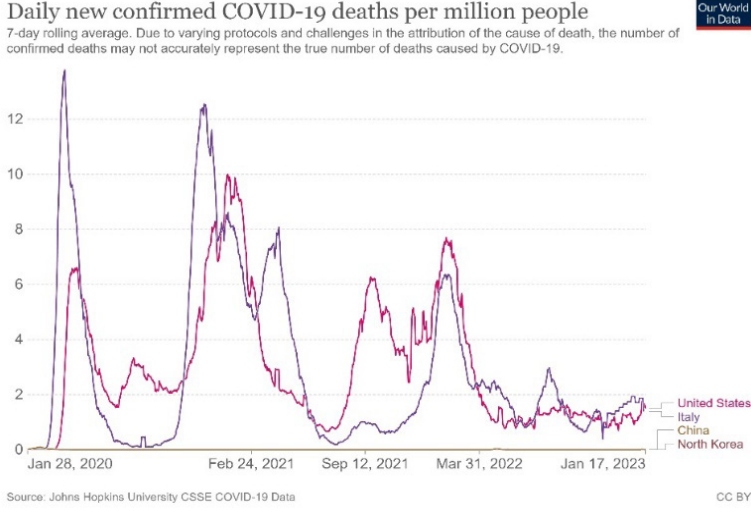
Kuzey Kore'nin salgınla birlikte aldığı ilk önlem sınırlarını kapatmak olmuş, komşu ülke Güney Kore'den gelen yardım teklifleri de geri çevrilmiştir. Ekonomisi dışa bağımlı olan Kuzey Kore, sınırların kapanmasının ardından Çin'le olan ticaretine de ara vermek zorunda kalmıştır (Vatandaş, 2020). Kuzey Kore'nin ekonomik olarak da zor bir durumda oluşu pandeminin ardından daha da kötü bir ekonomi ve hatta gıda krizi ile baş başa kalmasına neden olmuş; ancak insani yardım tekliflerini de reddetmeye devam etmiştir (Joung, 2021:16). Bununla birlikte K. Kore vatandaşlarını aşılama ile ilgili hiçbir çaba göstermeyen iki ülkeden biri olarak tarihe geçmiştir. Diğer ülke ise Afrika'nın K. Kore'si olarak adlandırılan Eritre'dir (Bandow, 2022). Ülkenin sağlık sistemi çökmüş bir durumda ve bu durumun en büyük nedeni insanların yoksulluk içerisinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmasıdır. Çözüm olarak ise sınırların dışa kapatıldığı ve halkın daha çok yoksulluğa mahkûm edildiği görülmektedir. Bununla birlikte K. Kore lideri Kim Jong-un'un kız kardeşi virüsün K. Kore'ye yayılmasıyla ilgili Güney Kore'yi suçlayarak, ölümcül bir misilleme yapılabileceği konusunda karşı tarafı uarmıştır (Anadolu Agency,2022).

Şekil 4: Kuzey Kore'de Covid-19 Kaynaklı Ölen İnsan Sayısı (OXFORD Martin School, 2023)

K. Kore'ye ait 4. şekil ölüm oranlarını gösteriyor gibi görünse de bu oranların doğruluğunun şaibeli olduğu söylenilebilir. Totaliter bir ülke olan K. Kore'de gerçekte ne olduğu ya da nasıl bir pandemi sürecinin yaşandığı tam olarak bilinmiyor, ancak hükümetin dışarı servis ettiği kadar bilgi edinebilmek mümkündür. Bununla birlikte sıfır vaka tespit edildiği hususundaki açıklamalar yine az sayıda test yapılmasına ve medyanın hükümetin kontrolü altında olmasına bağlanmaktadır (Kim ve Kim, 2022:921). COVAX'tan gelen milyonlarca doz aşı reddedilirken, Çin'den gelen aşuların bütün topluma yetmeyeceği görülmüştür (Burki, 2022). Aşuların reddedilmesinin arkasında milli güvenlik endişesinin yattığı, çünkü K. Kore'nin aşı bağışısı yapılan ülkelerin iç işlerine karışılabilmesine dair bir algıya sahip olduğu belirlenmiştir.

Ülke örnekleri, demokratik ve anti-demokratik ülkelerden seçilerek incelenmiştir. Joana Vidal Lopes (2022), yaptığı çalışmada demokrasilerin covid ile mücadelede otoriter ve diktatörlükle yönetilen rejimlerden daha başarılı olduğunu iddia etmektedir. Anti-demokratik ülkelere bakıldığında; öncelikle bilgi paylaşımında sıkıntı olduğu gerek halktan gerekse dünyadan gerçek verilerin gizlendiğine dair iddialar mevcutken; otoriter devlet uygulamalarının virüsün yayılma hızını hafiflettiğine dair görüşlerin de sosyal medyada sıklıkla paylaşıldığı tespit edilmiştir. Nitekim aşağıdaki şekilde örnek olarak seçilen farklı ülkelerin covid-19 dönemindeki ölüm oranlarını gözlemlemek mümkündür.

Şekil 5: Örnek Ülkelerin (Çin, K. Kore, ABD ve İtalya) Covid-19'a Bağlı Ölüm Oranları Karşılaştırması (OXFORD Martin School, 2023)

Çin'e dair yapılan çalışmalarda totaliter devlet özelliği dolayısıyla devlet tarafından alınan önlemlerin hızlı bir şekilde hayata geçirilerek virüsün yayılma hızını düşürdüklerine dair bir inanış göze çarpmaktadır. Bunun yanında halka ve dünyaya karşı şeffaf olmadıkları, gerçek rakamları saklayarak virüsü durdurmuş gibi bir oyun sergilediklerine dair inanç da Çin'e dair başka bir tespit olarak karşımıza çıkmaktadır. K. Kore uzun süre vaka açıklamadığı için sosyal medyada, "virüs tespit edilenler vurulduğu için vaka yok" tarzında esprilere neden olduğu görülmüştür. Kaldı ki K. Kore de totaliter bir ülke olduğundan gerçekte neler olduğuna dair net bilgi edinmek çok da mümkün değildir; ancak devletin izin verdiği kadarı gözlemlenebilmektedir. Bununla birlikte vatandaşların refahından çok ülke güvenliğine önem verildiği görülmüştür.

ABD'de federal hükümetin yani Trump'ın yeteri kadar önlem almayarak salgının yayılmasını körüklediği inancı hâkimken, değişen hükümet sonrası Biden'ın ise otoriter önlemler almakla suçlandığı söylenebilir. Bunun yanında Trump'ın başlattığı otoriter yönetimin devam edeceği ve ABD'de daha da otoriterleşmeye doğru bir yönelimin başladığı da düşünülebilir. İtalya salgının başından beri şeffaf bir yönetim anlayışı benimsese de almış olduğu kararlar ve yapmış olduğu uygulamalar nedeniyle otoriter olmakla suçlanmaktan kurtulamamıştır. Böylece İtalyan demokrasisinin pandemiye gerileyerek otoriterliğe doğru bir yönelime girdiği söylenilebilir.

Sonuç

Dünyanın neredeyse tamamını etkisi altına alarak ve sürekli mutasyona uğrayarak yayılmaya devam eden covid-19 virüsü, 2019 yılının son aylarında Çin'de ortaya çıkmış ve 11 Mart 2020 tarihinde DSÖ tarafından pandemi ilan edilmiştir. Vaka sayılarının katlanarak artması ulus-devletlerin birtakım önlemler almalarını zorunlu hale getirmiştir.

Bu çalışma içerisinde demokratik ve anti-demokratik ülkelerden örnek ülkeler seçilerek pandemi döneminde izledikleri politikalar, aldıkları önlemler ve yapmaları gerektiği halde yapmadıkları uygulamalar incelenmiştir. Demokratik ülke örneği olarak İtalya ve ABD seçilirken, anti-demokratik ülke örneği olarak K. Kore ve Çin ele alınmıştır. Burada İtalya rekor sayıda vaka ve ölüm oranına ulaşarak, Avrupa içerisinde salgından en çok zarar gören ülkelerden biri olmuş ve özellikle pandeminin başlarında uyguladığı politikalarla virüsün daha fazla yayılmasına neden olmuştur. Ancak daha sonra sertleştirilen önlemler insan hakları ve özgürlüklerin sorgulanmasına neden olmuştur. ABD'de ise virüsün özellikle ülke yönetimi tarafından ciddiye alınmaması dünya genelinde en yüksek ölüm ve vaka sayısının burada gözlenmesine neden olmuştur. Burada şüphesiz ABD'nin eyalet sistemli yönetim anlayışının da etkisi bulunmaktadır. Ancak asıl üzerinde durulması gereken konu, ABD halkının özgürlüklerine olan düşkünlüğüdür. Demokrasi yalnızca yöneticilerin nasıl belirleneceğini, bu seçimlerde hangi yöntemlerin kullanılacağını belirlerken, liberal demokrasi seçilmiş yöneticilerin faaliyetlerinin sınırlarını belirler. Dolayısıyla sınırsız bir demokrasi denilince liberalizmden yoksun bir demokrasiyi anlayabiliriz. Günümüzde en önemli değerler olarak kabul edilen özgürlüklerin, hükümetler tarafından gasp edilmesinin önündeki en temel koruyucu, yasalarla sınırlanmış iktidarlardır. Liberalizm, insan haklarını korumanın en iyi yolunun hukuk devleti olduğunu savunur. Bu da demektir ki demokratik bir devletin en temel unsurlarından biri de hukukun üstünlüğü olmalıdır. Kendisini hukuk devleti olarak tanımlayan ve hukukun üstünlüğünü savunan bir devlette ise insan hak ve özgürlükleri hiçbir suretle ihlal edilmez.

Pandeminin başladığı ve yayıldığı ülke olan Çin ise, uluslararası toplum tarafından da suçlandığından covid-19 virüsüyle ilgili bazen gayri insani uygulamalara varan politikalar da takip etmiştir. Özellikle aktif vakaların evlerinden çıkmasını engelleyerek virüsün yayılmasını durdurmaya çalışan Çin, gün geçtikçe bu önlemleri daha da sıkılaştırmış ve bu anlayışı uzunca bir süre devam ettirmiştir. Öyle ki sokaklarda zorla evlerine götürülen insanların görüntüleri dünya basınında geniş yer bulmuştur. K. Kore'de ise pandeminin başlangıcında diğer ülkelerle sınırların kapatılması gıda başta olmak üzere

temel ihtiyaç maddelerine ulaşımı zorlaştırmıştır. Bununla beraber test kiti ve aşı için diğer ülkelerden kendilerine gelen yardım tekliflerini de reddeden K. Kore’de, herhangi bir aşılama yapıldığına dair bir bilgilendirme de bulunmamıştır. Covid-19’un tedavisinin net bir şekilde öngörülememesi ve can kayıplarının sürekli artması insanları korku ve paniğe sevk etmiş devlet eliyle alınan önlemlerin gerekliliğini sorgulatmamıştır. Ancak zaman geçtikçe pek çok ülkede insanlar kendi bireysel haklarının devlet tarafından ihlal edildiğini düşünmeye başlamıştır. Bu süreçte Çin ve K. Kore örneğinde olduğu gibi otoriter ve totaliter devletler açık ya da gizli şekilde insan hakları ihlalleri yaparak insani güvenliği hiçe saymışlardır. İtalya ve ABD gibi demokratik devletler ise, bazen yeterince otoriter olmadıkları için insani güvenliği ihmal etmekle suçlanmış, bazen de aldıkları önlemlerle otoriter bir devlete dönüştükleri için eleştirilmişlerdir. ABD ve İtalya’daki bazı uygulamalar göstermektedir ki insani güvenliği sağlamanın yolunun özgürlüğü kısıtlamakla mümkün olacağı gibi bir anlayış mevcuttur. Ancak Erdoğan’ın (2013) da belirttiği gibi “Bir kere özgürlüğü kısıtlamanın veya azaltmanın herkes için daha fazla güvenlik sağlayacağı kuşkuludur.”

Pandemi güvenlik alanında 11 Eylül saldırılarıyla başlayan sürecin devam etmesi ve hatta daha da derinleşmesine neden olmuştur. Devletler kendi güvenliklerini sağlamak adına insani güvenliği ve insan haklarını ikinci plana atmıştır. Özellikle hastalığın yayılmasını önlemek adına alınan önlemlerde bunu görmek mümkündür. Her ne kadar “insanları korumak” için bu önlemlerin ve kısıtlamaların uygulandığı vurgulansa da özgürlüklerin ve insan haklarının hiçe sayıldığı da bir gerçektir. Ne yazık ki bu politikaları hem demokratik yönetim anlayışına sahip devletlerde (İtalya ve ABD gibi) hem de anti-demokratik yönetim anlayışına sahip devletlerde (K.Kore ve Çin gibi) hemen hemen aynı şekilde gözlemlediğimiz bir süreç yaşanmıştır. Totaliter devlete bir adım kala gevşetilen önlemlerle devletler eski çizgilerine dönme-ye çalışsalar da halk nezdinde yarattıkları otoriterleşme korkusu halen önemini korumaktadır. Geçmişte kalan örnekleri incelediğimizde demokratik bir ülkeden otoriter ya da totaliter bir ülkeye geçişin kriz ortamları vasıtası ile gerçekleşebildiği kolaylıkla tespit edilebilmektedir.

Mussolini ve faşizmle totaliter devlet deneyimini yıllar önce yaşamış olan İtalya, pandemi kısıtlamalarıyla geçmişteki travmalarını tekrar hatırlamak zorunda kalmıştır. Bu durum da halkta korku ve paniğe neden olarak protestolara yol açmıştır. Özgürlükler ülkesi olarak addedilen ABD’de ise, halk özgürlüklerin kısıtlanmasının korkusunu derinden hissetmiştir. Pandemi döneminde Çin’de insan hakları ve insani güvenlik durumu sorgulandığında halk nezdinde çok da büyük bir etki yarattığı söylenemez; çünkü Çin halkı zaten totaliter bir

devlette yaşamaktadır. Çin'in almış olduğu önlemlerin çabuk sonuç vermesiyle bir taraftan devletin güvenilirliği artarken, diğer taraftan diğer devletlerin totalitarizme özenmesine neden olunduğu söylenebilir. Özellikle İtalya aldığı kararlarda dirençle karşılaşırken, uyulmayan yasaklar ve protestolar vakaların artmasına sebep olmuştur. Çin halkı ise yasak ve kısıtlamalara tamamen uymuş ve vaka sayısının artmasının önüne geçilmiştir. Kuzey Kore için ise durum biraz daha karmaşıktır. Totaliter bir devlet olan K. Kore'de halk aşılara ulaşamadığı gibi temel ihtiyaç maddelerine de ulaşamamış ve kötüleşen ekonomiyle daha da zor duruma düşmüştür. Dolayısıyla K. Kore halkı açısından bakıldığında insani güvenlik kavramından bahsetmek daha da zorlaşmaktadır.

Yeni güvenlik anlayışının öznesini de oluşturan “insani güvenlik” pandemide artan oranda ihlale uğrayarak en çok konuşulan ve tartışılan güvenlik alanı olarak gündeme oturmuştur. İnsani güvenlik adına alınan önlemler, devlet güvenliğinin öncelikli konu yapıldığı bir süreç ortaya çıkartmış ve bu durum otoriterleşmenin de artmasına neden olmuştur. Aslında bu çalışmanın başında demokratik ve anti-demokratik yönetim şekillerinde, insani güvenlik ve otoriterleşme konusunda farklı yaklaşımların olduğuna dair beklentiler söz konusuyken; çalışmanın sonucunda bu beklentiler boşa çıkmış ve covid-19 sürecinde farklı yönetim biçimlerine sahip olan bütün devletlerin otoriterleşme eğilimi gösterdiği ortaya koyulmuştur.

Kaynakça

- Alameşe, Y. (2021). Covid-19 Salgını ve İnsani Güvenlik. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2(1), s. 33-48.
- Alkan, H. (2020). *COVID-19 sonrasında yönetsel kapasite: Demokrasi bağlamında devletlerin geleceği*. Ankara: TÜBA Yayınları.
- Anadolu Agency. (2022, Ağustos 11). *North Korea claims 'victory' over COVID-19, lifts restrictions*. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/north-korea-claims-victory-over-covid-19-lifts-restrictions/2658693#:~:text=North%20Korea%20declared%20victory%20over,country%20had%20defeated%20the%20virus>. adresinden alındı
- Ansal, H. (2020, Kasım 11). *Pandemi Teknolojisinden Dijital Otoriterleşmeye mi?* İSTANBUL-LAB: <http://www.stsistanbul.org/2020/11/07/pandemi-teknolojisinden-dijital-otoriterlesmeye-mi/> adresinden alındı
- Axworthy, L. (2016). Kanada ve Anti Personel Kara Mayınları: Bir Dış Politika Önceliği Olarak İnsani Güvenlik. H. A. Smith Steve içinde, *Dış Politika Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar* (s. 284-307). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Aydın, M. (2020). Covid-19 ve Uluslararası Düzen. U. U. (Ed.) içinde, *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar Yeni Trendler* (s. 40-44). Ankara: 2020.
- Badger, D. (2021, January 27). COVID-19: Why President Biden's Response Strategy Falls Short. *The Heritage Foundation*, No.6044, s. 1-8.

- Bandow, D. (2022, June 2). *Plan for North Korea's COVID-19 Disaster*. <https://foreignpolicy.com/2022/06/02/beijing-washington-joint-plan-north-korea-covid-19-disaster/> adresinden alındı
- BBC News. (2022, Mayıs 13). *Kuzey Kore, pandeminin başlangıcından bu yana ilk kez Covid-19'dan ölüm açıkladı*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61419368> adresinden alındı
- Bull, M. (2021). The Italian government response to Covid-19 and the making of a prime minister. *Contemporary Italian Politics*, 13(2), s. 149-165.
- Burki, T. (2022, June 25). *COVID-19 in North Korea*. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(22\)01133-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(22)01133-3/fulltext) adresinden alındı
- Buzan, B. (1983). *People, States and Fear The National Security Problem in International Relations*. Great Britain: Wheatsheaf Books.
- Cengiz, O. (2021, Ağustos). Kapitalizm, Küreselleşme ve Covid-19 Sonrası Yeni Dünya Düzeni. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 7(2), s. 35-57.
- Commission on Human Security. (2003). *Human Security Now*. Temmuz 20, 2020 tarihinde <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/91BAEEDBA50C6907C-1256D19006A9353-chs-security-may03.pdf> adresinden alındı
- Coudenrove, R. (. (1894). *İnsan ve Totaliter Devlet*. Ankara: Kanaat Kitabevi.
- Çağlayan, Ç. (2022). Covid-19 Pandemisi ve Amerika Birleşik Devletleri Sağlık Sistemi. *Toplum ve Hekim*, 37(1), s. 26-49.
- Çaha, Ö. (2020). Demokrasi. H. Ç. (Ed.) içinde, *Siyaset Bilimi* (s. 295-357). Ankara: Orion Kitabevi.
- Çetin, H. (2002). Totalitarizm: İdeolojik Kökenleri ve Toplumsal İnşa Araçları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (1), s. 15-43.
- Dursun, D. (2001). Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi. D. Dursun içinde, *Demokrasi Sorunu ve Türkiye* (s. 9-29). İstanbul: Şehir Yayınları.
- Erdoğan, M. (1995). *Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- Erdoğan, M. (2003). *Anayasal Demokrasi 5. Baskı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2013/2, Güz). Anayasal-Demokratik Bir Rejimde Özgürlük ve Güvenlik. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:12 Sayı: 24*, s. 21-29.
- Euronews. (2021, Ocak 11). *Moderna, AstraZeneca, CoronaVac, Sputnik V, Pfizer... Koronavirüs aşılı ne kadar etkili?* <https://tr.euronews.com/2021/01/11/moderna-astrazeneca-coronavac-sputnik-v-pfizer-koronavirus-as-lar-ne-kadar-etkili> adresinden alındı
- Foucault, M. (2016). *Güvenlik, Toprak, Nüfus Collage de France Dersleri 1977-1978*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Friedrich, C. v. (1964). *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Güder, S. (2020). Covid-19'un Uluslararası Sistem ve Türkiye Siyasetine Yansımaları. V. B. Dilek Demirbaşı içinde, *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri* (s. 185-201). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Haberturk. (2020, Ocak 30). *Çin'de koronavirüs nedeniyle evlerin mühürlendiği iddiası*. <https://www.haberturk.com/cin-de-koronavirus-nedeniyle-evlerin-muhurlendigi-iddiasi-2567856> adresinden alındı

- Hayek, F. A. (1999). Sosyal ve Siyasal Teori:Seçme Yazılar. A. (. Yayla içinde, *Liberal Bir Sosyal Düzenin İlkeleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hayek, F. A. (2004). *Kölelik Yolu*. Ankara: Liberte Yayınları.
- He, A. J. (2020). Crisis governance, Chinese style: Distinctive features of China's response to the Covid-19 pandemic. *Policy Design and Practice*, 3(3), s. 242-258.
- Heywood, A. (. (2011). *Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Hibbing, J. R. (2022). Why Do Trump's Authoritarian Followers Resist COVID-19 Authorities? Because They are Not Really Authoritarian Followers. *Frontiers in Political Science*, s. 1-10.
- International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS). (2001). *The Responsibility to Protect*. Canada: International Development Research Centre.
- Joung, E. (2021). Between 'Food Anxiety'and the Arduous March during the COVID-19 Pandemic: Are Food Prices in North Korea Truly Volatile? *Korea Institute for National Unification Online Series*, s. 21-23.
- Kapani, M. (1999). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karabulut, B. (2015). *Güvenlik "Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek"*. Ankara: Barış Kitap.
- Kim, D. J., & Kim, A. I. (2022, May). Global health diplomacy and North Korea in the COVID-19 era. *International Affairs, Volume 98, Issue 3*, s. 915-932.
- Kışlalı, A. T. (1993). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Koç, E. (2021, Mart). Covid-19 Krizinin Diplomasiye Etkisi ve Uluslararası Sistemde Artan Belirsizlikler. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 4(1), s. 108-121.
- Kodra, L. (2020, September 22). Human Security and Human Rights During the Coronavirus Pandemic. *Euro-Balkan Law and Economics Review*, N.2, s. 85-100.
- Linz, J. J. (2021). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Lopes, J. V. (2022). Policymaking in a Pandemic Era: A Human Security Approach to the Global Covid-19 Response. *Rage, Reckoning @ Remedy" - Global Meeting on Law and Society*, (s. 2-24).
- Mabee, B. (2003). Security Studies and the 'Security State': Security Provision in Historical Context. *International Relations Vol . 17(2)*, s. 135-151.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50, s. 370-396.
- Mcdonald, M. (2005, September). Constructing Insecurity: Australian Security Discourse and Policy Post-2001. *International Relations Vol. 19, No. 3*, s. 297-320.
- Milani, C. R. (2020). COVID-19 between Global Human Security and Ramping Authoritarian Nationalisms. *Geopolítica(s) 11(Especial)*, s. 141-151.
- Oxford Martin School . (tarih yok). *Daily New Confirmed Covid-19 Deaths per Million People*. Our World in Data: <https://ourworldindata.org/explorers/coronavirus-data-explorer?facet=none&Interval=7-day+rolling+average&Relative+to+Population=true&Color+-+by+test+positivity=false&country=~ITA&Metric=Confirmed+deaths> adresinden alındı
- Petroni, A. M. (2020, September 14). *The Italian governance system facing the pandemic*. Aspenia Online: <https://aspeniaonline.it/italian-governance-facing-pandemic/> adresinden alındı
- Platon. (2020). *Devlet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Sarıyıldız, A. P. (2021). Türkiye, Çin, ABD, Fransa Sağlık Sistemleri ve Covid-19 Politikaları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(2), s. 314-327.
- Sayan Atanur, G. E. (2020). *Ülkelerin Covid-19 Salgını ile Mücadelesi (İtalya, Yunanistan, Macaristan)*. Türkiye Sağlık Kentleri Birliği: <https://www.skb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/09/ITALYA-YUNANISTAN-MACARISTAN-DOC.-DR.-GUL-SAYAN-ATANUR.pdf> adresinden alındı
- Simon, S. (2020). Subtle connections: Pandemic and the authoritarian impulse. *Survival*, 62(3), s. 103-111.
- Smith, M. E. (2020). *Uluslararası Güvenlik*. Ankara: Felix Kitap.
- Şahin, B. (2015). Liberalizm. Ö. v. Çaha içinde, *Dünyada ve Türkiye’de Siyasal İdeolojiler* (s. 42-106). Ankara: Orion Kitabevi.
- Taş, L. (2021). Authoritarianism and Pandemics: China, Turkey, and Hungary. M. F. Didier Fassin içinde, *Pandemic Exposures Economy and Society in the Time of Coronavirus* (s. 123-138). Chicago: Hau Books.
- The Economist Intelligence Unit Limited. (2023). *Democracy Index 2022 Frontline democracy and the battle for Ukraine*. <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/> adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu. (tarih yok). Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- Ulutaş, U. (2020). Koronavirüs Sonrası Küresel Trendler. U. U. (Ed.) içinde, *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler* (s. 10-19). Ankara: SAM Yayınları.
- United Nations Development Programme (UNDP) . (1994). *Human Development Report 1994*. Kasım 5, 2019 tarihinde http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf adresinden alındı
- Üste, A. N. (2021, Nisan). İnsani Güvenlik Bağlamında Covid-19 Pandemisi. *Küresel Siyaset Türkiye’den Bakış Özel Sayısı*, s. 102-117.
- Vatandaş, S. (2020, Nisan 6). *COVID-19 Salgınında Janus’un İki Yüzü: Kuzey Kore ve Güney Kore*. Sivil Sayfalar: <https://www.sivilsayfalar.org/2020/04/06/covid-19-salgininda-janusun-iki-yuzu-kuzey-kore-ve-guney-kore/> adresinden alındı
- Waever, O. (2004). Aberystwyth, Paris, Copenhagen New ‘Schools’ in Security Theory and their Origins between Core and Periphery. *International Studies Association* (s. 1-25). Montreal: Convention Theme.
- Wei, Y. Y. (2021). COVID-19 prevention and control in China: grid governance. *Journal of Public Health*, 43(1), s. 76-81.
- Wolfers, A. (1952, December). “National Security” as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly* Vol. 67, No. 4, s. 481-502.
- World Health Organization. (2023, January 23). WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard: <https://covid19.who.int> adresinden alındı
- Yayla, A. (2000). *Özgürlük Yolu Hayek’in Sosyal Teorisi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yayla, A. (2001). *Demokrasiyi Koruma Kılavuzu*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yayla, A. (2002). *Liberalizm*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yayla, A. (2004). *Siyasi Düşünce Sözlüğü 2. Baskı*. Ankara: Adres Yayınları.
- Zhou, X. (2020, July). Organizational Response to Covid-19 Crisis: Reflections on the Chinese Bureaucracy and Its Resilience. *Management and Organization Review*, 16(3), s. 473-484.